

POWIAT
STALOWOWOLSKI

POSTĘPOWANIE ROZPOZNAWCZE W SPRAWACH O DEMORALIZACJĘ I CZYNY KARALNE NIELETNICH

Informator opracowany przez Fundację „Masz prawo” z siedzibą w Tarnobrzegu jako zadanie publiczne zlecone i sfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Stalowowolskiego w ramach edukacji prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2015 poz. 1255 z późniejszymi zmianami), w związku z realizacją zadania prowadzenia punktu nieodpłatnej pomocy prawnej w Powiecie Stalowowolskim w 2022 roku.

TARNOBRZEG 2022

I. NIELETNI. DEMORALIZACJA. CZYN KARALNY.

W polskim systemie prawnym brak jest jednej, jednolitej definicji osoby nieletniej.

W rozumieniu ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553) **nieletnim** jest ten, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył lat 17 (art.10 §1 k.k., tak też art.5 §1 kodeksu karnego skarbowego oraz art.8 kodeksu wykroczeń).

Wedle ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. 2022 poz. 1700), zwanej dalej ustawą, **nieletni** są to osoby, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie, a więc nie ukończyły 18 roku życia.

Pojęcie nieletniego jest zróżnicowane zarówno pod względem wieku osób nim objętych, jak i powodów używania wobec nich takiego określenia, to jest w przypadku:

- postępowania w sprawach o demoralizację - jest to osoba, która **ukończyła 10 lat i nie jest pełnoletnia;**
- postępowania w sprawach o czyny karalne – to osoba, które dopuściła się takiego czynu **po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat;**
- wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego - to osoba, względem której środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż **do ukończenia przez tę osobę co do zasady 21 lat;**

- innymi słowy **nieletni** to także ten kto wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego, a przez to spełnia przesłanki stosowania wobec niego środków określonych w ww. ustawie.

Demoralizacja to, w szczególności:

- dopuszczenie się czynu zabronionego;
- naruszanie zasad współżycia społecznego;
- uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki;
- używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych;
- uprawianie nierządu.

Czyn karalny to czyn zabroniony przez ustawę (zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej) jako:

- przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo
- wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

To opisane ww. aktem prawnym postępowanie rozpoznawcze w sprawach o demoralizację i czyny karalne nieletnich będzie przedmiotem niniejszego opracowania.

II. ZASADY OGÓLNE.

1. DYREKTYWY POSTĘPOWANIA (ZASADA DOBRA DZIECKA I UWZGLĘDNIANIE OKOLICZNOŚCI DOTYCZĄCYCH NIELETNIEGO).

W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.

W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę właściwości i warunki osobiste nieletniego, w szczególności wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karalnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia.

2. OBOWIĄZEK PRZECIWDZIAŁANIA DEMORALIZACJI NIELETNIEGO, ZAWIADOMIENIA O JEGO DEMORALIZACJI ORAZ O DOPUSZCZENIU SIĘ PRZEZ NIEGO CZYNU KARALNEGO.

Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o **demoralizacji nieletniego**, ma **społeczny obowiązek** odpowiednio **przeciwdziałać** temu, a przede wszystkim **zawiadomić** o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkołę, sąd rodzinny, Policję lub inny właściwy organ.

Każdy, dowiedziawszy się o dopuszczeniu się przez nieletniego **czynu karalnego**, ma **społeczny obowiązek zawiadomić** o tym sąd rodzinny lub Policję.

Co więcej **instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe**, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona **przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego**, są **obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym** sąd rodzinny lub Policję oraz **przedsięwziąć niezbędne czynności**, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

3. STOSOWANIE ŚRODKÓW ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZEGO PRZEZ DYREKTORA SZKOŁY LUB PRZEZ ORGAN UPRAWNIONY DO PRZEPROWADZENIA CZYNNOŚCI WYJAŚNIAJĄCYCH.

W przypadku gdy nieletni wykazuje - przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego - **na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub**

obowiązku nauki, dyrektor tej szkoły może, **za zgodą** rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci:

- pouczenia;
- ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie;
- przeproszenia pokrzywdzonego;
- przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.

Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły, przy czym stosowanie tych środków **jest wyłączone** w przypadku, gdy nieletni dopuścił się **czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego**.

W przypadku gdy organ uprawniony do przeprowadzenia czynności wyjaśniających według przepisów ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2022 r. poz. 1124) stwierdzi, że nieletni - dopuścił się **czynu karalnego wyczerpującego znamiona wykroczenia** - może zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci:

- pouczenia;
- zwrócenia uwagi;
- ostrzeżenia;
- przywrócenia stanu poprzedniego, lub
- zawiadomienia rodziców albo opiekuna nieletniego lub szkoły, do której nieletni uczęszcza.

III. ŚRODKI PRZECIWDZIAŁANIA DEMORALIZACJI NIELETNICH I DOPUSZCZANIU SIĘ PRZEZ NICH CZYNÓW KARALNYCH.

Wobec nieletniego mogą być stosowane:

- środki wychowawcze;
- środek leczniczy;
- środek poprawczy.

Wobec nieletniego kara może być orzeczona tylko w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Środkami wychowawczymi są:

- upomnienie;
- zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do:
  - naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części,
  - zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
  - wykonania prac społecznych,
  - przeproszenia pokrzywdzonego,

- podjęcia nauki lub pracy,
- uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym,
- powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
- powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób,
- zaniechania używania substancji psychoaktywnej;
- nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego;
- nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego;
- nadzór kuratora sądowego;
- skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju;
- przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek równowartości przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie, przewóz lub przechowywanie jest zabronione, przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości, przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości lub przepadek przedmiotów czynów zabronionych;
- umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim;
- umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;
- umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.

Środkiem leczniczym jest umieszczenie w zakładzie leczniczym, w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień.

Można orzec ten środek w przypadku stwierdzenia u nieletniego choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych, lub uzależnienia.

Środkiem poprawczym jest umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Środek ten **może być** orzeczony wobec nieletniego, który dopuścił się przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, jeżeli przemawiają za tym wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, zwłaszcza gdy środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Środek ten **jest** orzekany wobec nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego określonego w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 2022 r. poz. 1138), zwanej dalej Kodeksem karnym, to jest w:

- art. 134 (zamach na życie prezydenta RP);
- art. 148 § 1, 2 lub 3 (zabójstwo);
- art. 156 § 1 lub 3 (ciężki uszczerbek na zdrowiu);
- art. 163 § 1 lub 3 (sprowadzenie zdarzenia powszechnie niebezpiecznego, tzn. zagrażające życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach, mające postać np. pożaru czy zawalenia się budowli, zalewu albo obsunięcia się ziemi, skał lub śniegu);
- art. 166 (zawładnięcie statkiem wodnym lub powietrznym);
- art. 173 § 1 lub 3 (spowodowanie katastrofy w komunikacji);
- art. 197 § 3 lub 4 (m.in. zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej ze szczególnym okrucieństwem, zgwałcenie wspólnie z inną osobą lub wobec małoletniego poniżej lat 15);
- art. 223 § 2 (czynna napaść na funkcjonariusza publicznego, jeżeli w jej wyniku nastąpił skutek w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej);
- art. 252 § 1 lub 2 (wzięcie zakładnika);
- art. 280 (rozbój).

Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym można **warunkowo zawiesić** na okres próby do lat 3, w którym to okresie stosuje się wobec nieletniego środki wychowawcze. Warunkowe zawieszenie **może być odwołane** lub **jest odwoływane** w przypadkach wskazanych w ustawie.

Orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym z **mocy prawa uważa się za niebyłe**, jeżeli w okresie próby i w ciągu dalszych 3 miesięcy nie nastąpiło odwołanie warunkowego zawieszenia.

Poza ww. środkami orzukanymi wobec nieletniego, sąd rodzinny może również nakładać **obowiązki na rodziców (opiekunów)** nieletniego, to jest:

- zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym w razie potrzeby wykonania odpowiedniej diagnozy nieletniego, oraz z podmiotem wykonującym działalność leczniczą;

- zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do współpracy z młodzieżowym ośrodkiem socjoterapii w zakresie realizacji obowiązku nauki przez nieletniego, jego socjoterapii i pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej przez nieletniego lub do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

W przypadku gdy rodzice albo opiekun nieletniego uchylają się od wykonywania powyższego środka (zobowiązania), sąd rodzinny może wymierzyć im karę pieniężną w wysokości do 3 tys. zł, a gdy mimo uprawomocnienia się postanowienia o wymierzeniu kary pieniężnej, nadal uchylają się od jego wykonywania, sąd rodzinny ponownie może im wymierzyć karę pieniężną w wysokości do 3 tys. zł. Jeżeli osoba ukarana w ciągu 14 dni od uprawomocnienia się postanowienia o wymierzeniu kary pieniężnej usprawiedliwi swoje zachowanie lub przystąpi do wykonywania środka sąd rodzinny uchyli karę pieniężną w całości albo w części.

IV. POSTĘPOWANIE ROZPOZNAWCZE W SPRAWACH O DEMORALIZACJĘ I CZYNY KARALNE.

1. ZASADY OGÓLNE.

Właściwość rzeczowa i miejscowa sądu rodzinnego.

Postępowanie w sprawach nieletnich co do zasady prowadzi sąd rodzinny, właściwy miejscowo według:

- miejsca zamieszkania nieletniego;
- miejsca pobytu nieletniego w Rzeczypospolitej Polskiej (w przypadku trudności w ustaleniu jego miejsca zamieszkania);
- miejsca pierwszego wykazywania przejawów demoralizacji lub miejsca dopuszczenia się pierwszego czynu karalnego przez nieletniego (w przypadku braku powyższych podstaw).

Właściwość rzeczowa sądu karnego.

Jeżeli zachodzą podstawy do pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2 Kodeksu karnego, sprawę rozpoznaje sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego.

Przesłuchanie w sprawach o demoralizację pokrzywdzonego w wieku poniżej 15 lat.

W sprawach o:

- demoralizację, której przejawem jest dopuszczenie się przez nieletniego czynu zabronionego określonego w rozdziałach XXV lub XXVI, w art. 148, art. 153 § 1, art. 156 § 1 lub 3, art. 157 § 1, art. 158 § 1, art. 159, art. 189, art. 189a, art. 246, art. 280, art. 281, art. 282 lub w art. 289 § 3 Kodeksu karnego, albo
- czyn karalny określony jak powyżej;

- pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka **tylko wówczas**, gdy jego zeznania mogą mieć **istotne znaczenie** dla rozstrzygnięcia sprawy, i **tylko raz**, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego nieletni, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

Przesłuchanie przeprowadza sąd rodzinny na posiedzeniu z udziałem **biegłego psychologa**.

W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział:

- prokurator;
- obrońca;
- pełnomocnik pokrzywdzonego;
- przedstawiciel ustawy pokrzywdzonego albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje, lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego.

Jeżeli nieletni zawiadomiony o ww. czynności przesłuchania **nie ma obrońcy z wyboru, sąd rodzinny wyznacza mu obrońcę z urzędu**.

W powyższych warunkach sąd rodzinny może przesłuchać także **inną osobę w charakterze świadka, w tym pokrzywdzonego**, jeżeli jego dobro tego wymaga, w szczególności gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność nieletniego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Zasady odbywania posiedzeń, w tym przygotowawczego i wydawania postanowień.

Posiedzenia sądu rodzinnego odbywają się co do zasady przy **drzwiach zamkniętych**, a posiedzenia przygotowawczego nie przeprowadza się, chyba że z okoliczności sprawy wynika, że jego przeprowadzenie może przyczynić się do sprawniejszego rozpoznania sprawy.

Postanowienia mogą być wydawane na posiedzeniu niejawnym (w przypadkach określonych w ustawie, np. w przedmiocie wyznaczenia albo cofnięcia wyznaczenia obrońcy z urzędu czy odmowy dopuszczenia pełnomocnika pokrzywdzonego do udziału w postępowaniu).

Doręczanie pism i orzeczeń.

Obrońcy nieletniego doręcza się orzeczenia, zarządzenia, zawiadomienia i odpisy pism, podlegające doręczeniu stronom.

Nieletniemu **nie doręcza się** sprawozdań z wywiadów środowiskowych oraz opinii o nieletnim.

Przeglądanie akt sprawy.

Akta sprawy mogą przeglądać i sporządzać lub otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z akt:

- strony, ich pełnomocnicy i obrońca;
- nieletni, z wyłączeniem sprawozdań z wywiadów środowiskowych oraz opinii o nieletnim, a także sąd rodzinny może odmówić nieletniemu tego prawa w określonym zakresie, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze;
- pokrzywdzony i jego pełnomocnik, z wyłączeniem sprawozdań z wywiadów środowiskowych oraz opinii o nieletnim, za zgodą sądu rodzinnego.

2. STRONY I POKRZYWDZONY.

Strony postępowania.

W postępowaniu w sprawie nieletniego stronami są:

- nieletni;
- rodzice albo ten z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekun nieletniego;
- prokurator.

Uprawnienia nieletniego.

Nieletniemu przysługują:

- prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy oraz prawo złożenia wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu;
- prawo do składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania;
- prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania;
- prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim;
- prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza języka migowego, jeżeli jest osobą, o której mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2017 r. poz. 1824 oraz z 2022 r. poz. 583 i 830);

- przy czym o prawach tych nieletniego poucza się nie później niż przed pierwszym przesłuchaniem lub wysłuchaniem, a brak pouczenia albo mylne pouczenie nie może wywoływać dla nieletniego ujemnych konsekwencji.

Obrońca nieletniego. Obrońca z urzędu.

Nieletni może działać osobiście lub przez obrońcę (jednocześnie nie więcej niż trzech), którym może być jedynie adwokat lub radca prawny.

Do czasu ustanowienia obrońcy przez nieletniego pozbawionego wolności, obrońcę może ustanowić inna osoba, o czym niezwłocznie zawiadamia się nieletniego.

Sąd rodzinny wyznacza nieletniemu obrońcę z urzędu:

- jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy;
- jeżeli nieletni nie ma obrońcy i jednocześnie:
  - jest głuchy, niemy lub niewidomy lub
  - zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny, lub
  - wobec nieletniego zastosowano środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w rodzinie zastępczej zawodowej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, w okręgowym ośrodku wychowawczym, w zakładzie leczniczym, umieszczenia w schronisku dla nieletnich, lub
  - zachodzi uzasadnione podejrzenie dopuszczenia się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona zbrodni lub czynu karnego określonego w art. 163 § 1 lub 3, art. 166 § 1, art. 173 § 1 lub 3, art. 223 § 2 lub w art. 280 § 1 Kodeksu karnego, lub
  - występują inne okoliczności, które sąd rodzinny uzna za utrudniające nieletniemu obronę;
- na wniosek nieletniego lub jego rodzica albo opiekuna, jeżeli udział obrońcy w sprawie sąd rodzinny uzna za potrzebny, a:
  - nieletni lub jego rodzice albo opiekun nie są w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia obrońcy z wyboru bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny lub
  - występują inne, szczególne okoliczności.

Wyznaczenie obrońcy z urzędu **może zostać cofnięte**, jeżeli okaże się, że **nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono**.

Ustanowiony obrońca:

- uprawniony jest, a w przypadku wyznaczenia z urzędu zobowiązany jest, do podejmowania czynności procesowych do prawomocnego zakończenia postępowania wykonawczego;
- może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść nieletniego.

Pokrzywdzony.

Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez czyn zabroniony, a może być także niemająca osobowości prawnej:

- instytucja państwowa lub samorządowa;

- inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną;
- przy czym zakład ubezpieczeń uważa się za pokrzywdzonego w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez czyn zabroniony lub jest obowiązany do jej pokrycia, a co więcej prawa pokrzywdzonego mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły czyn zabroniony lub zawiadomiły o jego popełnieniu, w sprawach o czyny zabronione, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa powyżej, jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej.

W przypadku śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać:

- osoby najbliższe, o których mowa w art. 115 § 11 Kodeksu karnego, tj. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu;
- osoby pozostające na jego utrzymaniu lub spadkobiercy;
- prokurator, działając z urzędu, w przypadku braku lub nieujawnienia powyższych osób.

Pokrzywdzony może ustanowić pełnomocnika, jeżeli wymaga tego jego interes w toczącym się postępowaniu, przy czym sąd rodzinny może odmówić dopuszczenia go do udziału w postępowaniu, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesu pokrzywdzonego.

3. ŚRODKI TYMCZASOWE I ZATRZYMANIE.

Przesłanki zastosowania środka tymczasowego.

Środek tymczasowy może być stosowany przez sąd rodzinny w celu:

- przeciwdziałania dalszej demoralizacji nieletniego lub dopuszczeniu się przez niego czynu karalnego w toku postępowania lub
- zapewnienia prawidłowego toku postępowania.

Katalog środków tymczasowych.

Środkami tymczasowymi są:

- tymczasowy nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania;
- tymczasowy nadzór kuratora sądowego;

- tymczasowe skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
  - tymczasowe umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej;
  - tymczasowe umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;
  - tymczasowe umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym;
  - tymczasowe umieszczenie w zakładzie leczniczym;
  - umieszczenie w schronisku dla nieletnich,
    - jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym i jednocześnie zachodzi uzasadniona obawa utrudniania postępowania, w tym w szczególności ucieczki, ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo nie można ustalić tożsamości nieletniego,
    - wyjątkowo także wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a nieletniemu zarzucono popełnienie czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 189, art. 189a, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 202 § 3, 4, 4a, 4b lub 4c, art. 204 § 3, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 lub w art. 280 Kodeksu karnego;
  - tymczasowe zobowiązanie rodziców albo opiekuna nieletniego w zakresie określonym w art. 18 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy.
- przy czym środki od 4 do 7 można zastosować, jeżeli stosowanie środków od 1 do 3, byłoby niewystarczające i jednocześnie zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem nieletniego w rodzinie zastępczej zawodowej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, w okręgowym ośrodku wychowawczym lub w zakładzie leczniczym.

Zatrzymanie nieletniego i umieszczenie go w policyjnej izbie dziecka.

Policja (także Straż Graniczna, w zakresie jej właściwości) może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione przypuszczenie, że dopuścił się czynu karalnego - przestępstwa lub przestępstwa skarbowego - i zachodzi uzasadniona obawa:

- ucieczki,
- ukrycia się nieletniego lub
- zatarcia śladów czynu karalnego albo
- nie można ustalić tożsamości nieletniego.

Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o:

- przyczynie zatrzymania oraz poucza o przysługujących mu prawach (uprawnieniach nieletniego);
- prawie do złożenia oświadczenia do protokołu zatrzymania;
- prawie do otrzymania kopii protokołu zatrzymania;

- prawie do kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą;
- prawie dostępu do niezbędnej pomocy medycznej;
- przypadkach w których należy go natychmiast zwolnić i przekazać rodzicowi albo opiekunowi;
- prawie do zażalenia na zatrzymanie, które przysługuje również jego rodzicom albo temu z rodziców, pod którego stałą pieczę nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekunowi nieletniego.

O fakcie i przyczynie zatrzymania nieletniego, a także o jego umieszczeniu w policyjnej izbie dziecka Policja:

- zawiadamia bezzwłocznie właściwy sąd rodzinny, doręczając kopię protokołu zatrzymania nieletniego, oraz
- zawiadamia bezzwłocznie rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczę nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego, doręczając niezwłocznie kopię protokołu zatrzymania nieletniego.

Nieletniemu, na jego żądanie, niezwłocznie umożliwia się nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą, a także bezpośrednią z nimi rozmowę, przy czym z obrońcą bez udziału osób trzecich. Nieletniego należy niezwłocznie przesłuchać.

Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicowi albo opiekunowi, jeżeli:

- ustała przyczyna zatrzymania;
- polecił to sąd rodzinny;
- w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania nieletniego Policja nie przekazała sądowi rodzinnemu całości zgromadzonych materiałów uzasadniających przypuszczenie, że nieletni dopuścił się czynu karalnego - przestępstwa lub przestępstwa skarbowego;
- w ciągu 24 godzin od chwili przekazania sądowi rodzinnemu przez Policję całości zgromadzonych materiałów uzasadniających przypuszczenie, że nieletni dopuścił się czynu karalnego - przestępstwa lub przestępstwa skarbowego - nie ogłoszono mu postanowienia o zastosowaniu środka tymczasowego od 4 do 8, a jeżeli ogłoszono może przebywać w policyjnej izbie dziecka przez czas niezbędny do przekazania go do właściwej rodziny zastępczej zawodowej, właściwego młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu leczniczego albo schroniska dla nieletnich, nie dłużej jednak niż przez kolejnych 5 dni od daty ogłoszenia postanowienia.

Poza powyższymi przypadkami można umieścić nieletniego w policyjnej izbie dziecka:

- na czas uzasadnionej przerwy w konwoju albo w doprowadzeniu, lecz nie dłużej niż na 24 godziny;

- zatrzymanego w trakcie jego samowolnego pobytu poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym, zakładem poprawczym albo schroniskiem dla nieletnich, na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego ośrodka, zakładu albo schroniska, nie dłużej jednak niż na okres 5 dni,
  - przy czym nieletniego, który ukończył 18 lat, zatrzymanego w trakcie jego samowolnego pobytu poza zakładem poprawczym można umieścić w jednostce organizacyjnej Policji w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego zakładu, nie dłużej jednak niż na okres 5 dni;
- jeżeli jest to niezbędne do wykonania określonej czynności procesowej, a sąd rodzinny poleci Policji lub Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości, zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka, na okres nieprzekraczający 48 godzin.

Zażalenie na zatrzymanie.

Zażalenie na zatrzymanie przysługuje:

- zatrzymanemu nieletniemu;
- jego rodzicom albo temu z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekunowi nieletniego.

W zażaleniu można domagać się zbadania **zasadności, legalności oraz prawidłowości** zatrzymania. Zażalenie rozpoznaje - niezwłocznie - właściwy sąd rodzinny. O terminie posiedzenia zawiadamia się strony, ich pełnomocników i obrońcę nieletniego.

W przypadku stwierdzenia **bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości** zatrzymania sąd rodzinny **zawiadamia o tym prokuratora i organ przełożony nad organem, który dokonał zatrzymania.**

4. POSTĘPOWANIE W PIERWSZEJ INSTANCJI.

Wszczęcie postępowania w sprawie nieletniego.

Sąd rodzinny wszczyna postępowanie w sprawie nieletniego, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie istnienia okoliczności – przejawiania demoralizacji lub dopuszczenia się czynu karalnego przez nieletniego – postanowieniem, w którym określa się nieletniego oraz przedmiot tego postępowania.

Odmowa wszczęcia lub umorzenia postępowania w sprawie nieletniego.

Sąd rodzinny nie wszczyna postępowania, a wszczęte umarza w całości albo w części, jeżeli:

- nie ma podstaw do jego wszczęcia lub prowadzenia w określonym zakresie, albo

- gdy orzeczenie środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego jest niecelowe, w szczególności ze względu na orzeczone już środki w innej sprawie, które w ocenie sądu są wystarczające.

Wszczęcie postępowania w sprawie o demoralizację.

W sprawie o demoralizację, której przejawem jest dopuszczenie się przez nieletniego czynu zabronionego ściganego:

- na wniosek albo w sprawie o czyn karalny ścigany na wniosek, sąd rodzinny wszczyna postępowanie w przypadku złożenia wniosku, które toczy się wówczas z urzędu, a cofnięcie wniosku o ściganie jest dopuszczalne za zgodą sądu do prawomocnego zakończenia postępowania, które w przypadku skutecznego cofnięcia wniosku umarza się;
- z oskarżenia prywatnego albo w sprawie o czyn karalny ścigany z oskarżenia prywatnego, sąd rodzinny wszczyna postępowanie, jeżeli wymaga tego interes społeczny albo względy wychowawcze lub ochrona pokrzywdzonego (postępowanie toczy się wówczas z urzędu).

Cele postępowania w sprawie nieletniego.

Postępowanie w sprawie nieletniego ma na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni dopuścił się czynu karalnego, a także ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków określonych w ustawie.

Postępowanie mediacyjne.

Sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego, skierować sprawę do mediacji (na okres do 6 tygodni):

- w której udział pokrzywdzonego i nieletniego jest dobrowolny, za ich zgodą wyrażoną po uprzednim wyjaśnieniu uczestnikom mediacji istoty i zasad postępowania mediacyjnego oraz pouczeniu ich o możliwości wycofania tej zgody aż do zakończenia postępowania mediacyjnego;
- która powinna zmierzać do wzbudzenia w nieletnim poczucia odpowiedzialności za skutki czynu zabronionego, którego się dopuścił, oraz do zawarcia ugody w przedmiocie naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

W postępowaniu mediacyjnym biorą udział:

- pokrzywdzony;
- nieletni;
- rodzice albo ten z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekun nieletniego;
- przedstawiciel ustawowy pokrzywdzonego albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony faktycznie pozostaje.

Jeżeli do naprawienia wyrządzonej przez nieletniego szkody lub do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę:

- zobowiązuje się sam nieletni, zawarcie przez niego ugody wymaga zgody jego przedstawiciela ustawowego;
- zobowiązują się rodzice albo opiekun nieletniego, mogą to również uczynić w ugodzie zawartej przez nieletniego z pokrzywdzonym.

Wyniki mediacji oraz ugody zawartą przed mediatorem, sąd rodzinny bierze pod uwagę orzekając w sprawie nieletniego.

Dane zbierane w postępowaniu oraz wnioski dowodowe pokrzywdzonego.

W postępowaniu w sprawie nieletniego zbiera się **dane o nieletnim, jego warunkach wychowawczych, zdrowotnych i bytowych** oraz przeprowadza się inne dowody, przy czym pokrzywdzony może składać wnioski dowodowe do czasu rozpoczęcia rozprawy.

Do czynności dowodowych Policji należy:

- **zbieranie, przeprowadzanie i utrwalanie dowodów** przejawów demoralizacji lub czynu karalnego, a w razie potrzeby **zatrzymanie nieletniego**, w przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli zachodzi podejrzenie wykazywania przez nieletniego przejawów demoralizacji lub dopuszczenia się przez nieletniego czynu karalnego;
- dokonanie określonych czynności, a w wyjątkowych przypadkach dokonanie czynności w określonym zakresie na zlecenie sądu rodzinnego;
- **przesłuchanie nieletniego**, które odbywa się w obecności:
  - co najmniej jednego z rodziców, któremu przysługuje władza rodzicielska albo opiekuna lub obrońcy nieletniego, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym przypadku niemożliwe
  - wskazanej przez nieletniego innej osoby najbliższej (małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwo, powinowatego w tej samej linii lub stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz jej małżonka, a także osobę pozostającą we wspólnym pożyciu), lub krewnego nieletniego;
  - przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza;
  - asystenta rodziny;
  - koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub przedstawiciela organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich.

Wysłuchanie i przesłuchanie nieletniego:

- przeprowadza się w warunkach zapewniających mu swobodę wypowiedzi, w szczególności należy unikać wielokrotnego wysłuchiwanie lub przesłuchiwanie

nieletniego co do tych samych okoliczności lub okoliczności ustalonych już innymi dowodami i niebudzących wątpliwości;

- w miarę możliwości powinno być utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk.

Wywiad środowiskowy przeprowadza się w celu ustalenia danych dotyczących nieletniego i jego środowiska, obejmujących właściwości i warunki osobiste nieletniego, zachowywanie się nieletniego, jego warunki wychowawcze i życiowe, w tym sytuację rodzinną i bytową rodziny, przebieg nauki lub pracy nieletniego i sposób spędzania czasu wolnego, jego kontakty środowiskowe, stosunek do niego rodziców lub opiekunów nieletniego, podejmowane oddziaływania wychowawcze, stan zdrowia i uzależnienia nieletniego.

Przeprowadzenie wywiadu środowiskowego sąd rodzinny:

- zleca **kuratorowi sądowemu**;
- może zlecić w wyjątkowych przypadkach:
  - **opiniodawczym zespołom sądowych specjalistów**, jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim;
  - **pracownikom pedagogicznym** młodzieżowych ośrodków wychowawczych, okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych lub schronisk dla nieletnich, jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim lub w celu sprawdzenia zachowywania się nieletniego oraz warunków wychowawczych i bytowych, w jakich nieletni przebywa albo będzie przebywał poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym, zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich.

Dane o osobach, które dostarczyły informacji w ramach wywiadu środowiskowego, ujawnia się tylko na żądanie sądu rodzinnego i osoby te mogą być w razie potrzeby przesłuchane w charakterze świadków.

W przypadku gdy nieletni przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub domu pomocy społecznej, sąd rodzinny może, w miejsce zlecenia przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, zwrócić się do właściwego podmiotu o **informację o nieletnim**.

Wywiad środowiskowy:

- przeprowadza się w **porze dziennej** (od godziny 7 do godziny 22);
- przeprowadza się w miejscu **zamieszkania lub pobytu nieletniego, jego rodziców lub opiekuna**, a może być także przeprowadzony **w szkole, do której nieletni uczęszcza, lub w miejscu pracy nieletniego**;
- osoba go przeprowadzająca może żądać **niezbędnych wyjaśnień i informacji** dotyczących okoliczności objętych zleceniem jego przeprowadzenia;

- na żądanie kuratora sądowego albo osoby go przeprowadzającej, w celu zapewnienia jej bezpieczeństwa, Policja jest obowiązana **udzielić jej pomocy** przy wykonywaniu zadań związanych z przeprowadzaniem wywiadu środowiskowego, to jest zapewnić **bezpieczeństwo osobiste, dostęp do miejsca przeprowadzania wywiadu oraz porządku w tym miejscu**;
- z jego przeprowadzenia osoba przeprowadzająca wywiad sporządza sprawozdanie, które niezwłocznie składa sądowi rodzinnemu.

Opinia opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów (OZSS) lub schroniska dla nieletnich. W razie potrzeby uzyskania kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego, wymagającej:

- wiedzy pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej, oraz
  - określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego,
- sąd rodzinny zwraca się o wydanie opinii do OZSS, a w przypadku nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich - do tego schroniska - i może zwrócić się o wydanie opinii także do innej specjalistycznej placówki lub biegłego albo biegłych.

Badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego.

W razie potrzeby uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego sąd rodzinny:

- zarządza jego badanie przez co najmniej **2 biegłych lekarzy psychiatrów**;
- powołuje **biegłego lub biegłych innych specjalności** do udziału w wydaniu opinii (na wniosek biegłych lekarzy psychiatrów);
- orzeka - po wysłuchaniu nieletniego - o **obserwacji w zakładzie leczniczym** w przypadku zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy (co do zasady nie dłużej niż 4 tygodnie, a na wniosek zakładu leczniczego na okres oznaczony, niezbędny do zakończenia obserwacji, jednak łączny czas trwania obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć 6 tygodni).

Przekazanie sprawy nieletniego szkole lub prokuratorowi.

Sąd rodzinny może przekazać sprawę nieletniego, za jego zgodą:

- **szkole**, do której nieletni uczęszcza, albo
  - **organizacji społecznej**, w tym organizacji pozarządowej, do której nieletni należy;
- jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła lub organizacja dysponuje, są wystarczające.

Sąd rodzinny orzeka w przedmiocie **przekazania sprawy prokuratorowi**, jeżeli w toku postępowania zostaną ujawnione **okoliczności mogące uzasadnić pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2 Kodeksu**

karnego. Od chwili przekazania sprawy prokuratorowi postępowanie toczy się według przepisów Kodeksu postępowania karnego, przy czym w tym postępowaniu:

- nieletni musi mieć obrońcę;
- rodzice albo ten z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekun nieletniego mają prawa strony;
- tymczasowe aresztowanie może być zastosowane tylko wtedy, gdy umieszczenie w schronisku dla nieletnich byłoby niewystarczające;
- jeżeli sąd uzna, że wobec nieletniego należy zastosować środki wychowawcze, środek leczniczy lub środek poprawczy, orzeka o zastosowaniu tych środków;
- przepisy art. 29, art. 46-50, art. 56, art. 58-60, art. 62-65, art. 73, art. 80 i art. 82 stosuje się odpowiednio.

W przypadku ujawnienia nowych okoliczności wskazujących, że nie zachodzą podstawy do pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2 Kodeksu karnego, prokurator **przekazuje** sprawę sądowi rodzinnemu.

Rozprawa.

Sąd rodzinny wydaje postanowienie o zastosowaniu środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego po **przeprowadzeniu rozprawy**, która - jeżeli jest to uzasadnione względami wychowawczymi - odbywa się jawnie.

Sąd rodzinny:

- zarządza **doprowadzenie** na rozprawę nieletniego przebywającego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie leczniczym, zakładzie poprawczym albo schronisku dla nieletnich na jego **wniosek** albo gdy jego **obecność na rozprawie uzna za konieczną** (sąd poucza nieletniego o prawie złożenia takiego wniosku);
- nie może przeprowadzić rozprawy w czasie nieobecności nieletniego, jeżeli usprawiedliwił on swoje niestawiennictwo i wniósł o odroczenie rozprawy, a sąd rodzinny uznał nieobecność nieletniego za usprawiedliwioną;
- może wezwać także **kuratora sądowego, kierownika ośrodka kuratorskiego, przedstawiciela** młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu leczniczego, zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich, placówki opiekuńczo-wychowawczej lub regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, w których nieletni przebywa, a ponadto również **inne osoby**, w szczególności **asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, przedstawiciela szkoły**, do której nieletni uczęszcza, **przedstawiciela pracodawcy** nieletniego, lub **organizacji społecznej**, w tym organizacji pozarządowej, do której nieletni należy;

Na rozprawie:

- sąd rodzinny **wysłuchuje nieletniego**;

- wolno **odczytywać w odpowiednim zakresie protokoły wyjaśnień** złożonych przez nieletniego w tym postępowaniu, jeżeli nieletni nie stawiał się na rozprawę, odmawia składania wyjaśnień lub wyjaśnia odmiennie niż poprzednio albo oświadcza, że pewnych okoliczności nie pamięta;
- nieletni może czynić **uwagi i składać oświadczenia**, co do każdego przeprowadzonego dowodu;
- sprawozdania z wywiadów środowiskowych oraz opinie o nieletnim odczytuje się w jego **nieobecności**, chyba że szczególne względy wychowawcze przemawiają za celowością zapoznania nieletniego z ich treścią;
- wolno **odczytywać protokoły lub odtwarzać zapisy przesłuchania świadków**, a także protokoły oględzin, przeszukania, zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o nieletnim, informacje zawarte w sprawozdaniu z wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w tym postępowaniu lub w innym postępowaniu przewidzianym w ustawie, jeżeli **bezpośrednie przeprowadzenie dowodu nie jest konieczne**;
- wolno **odczytywać w odpowiednim zakresie protokoły zeznań złożonych przez świadka w tym postępowaniu lub w innym postępowaniu** przewidzianym w ustawie, jeżeli świadek bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta, albo przebywa za granicą lub nie można mu było doręczyć wezwania, albo nie stawiał się z powodu niedających się usunąć przeszkód, a także wtedy, gdy świadek zmarł.

Postanowienie kończące postępowanie w sprawie nieletniego i jego treść.

W postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie nieletniego sąd rodzinny stwierdza, czy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego oraz orzeka o zastosowaniu środków wskazanych w ustawie.

Koszty postępowania w sprawie nieletniego.

Kosztami postępowania w sprawie nieletniego sąd rodzinny:

- **obciąża** rodziców nieletniego lub inne osoby zobowiązane do jego alimentacji lub nieletniego;
- **może nie obciążać** w całości albo w części rodziców nieletniego lub innych osób zobowiązanych do alimentacji nieletniego lub nieletniego, w szczególnie uzasadnionym przypadku;

Skarb Państwa ponosi:

- koszty postępowania, w przypadku nieszczęścia postępowania albo jego umorzenia;
- koszty postępowania mediacyjnego;
- koszty związane z udziałem w postępowaniu tłumacza w zakresie koniecznym dla zapewnienia nieletniemu prawa do obrony.

5. POSTĘPOWANIE ODWOŁAWCZE.

Środki odwoławcze (przede wszystkim apelację i zażalenie) od orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich rozpoznaje sąd okręgowy w składzie co do zasady **3 sędziów**.

Apelację wnosi się w terminie **dwutygodniowym**, zaś **zażalenie** w terminie **tygodniowym** od dnia doręczenia stronie skarżącej orzeczenia z uzasadnieniem.

Pisemne uzasadnienie orzeczenia sporządza się na wniosek strony o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem zgłoszony w terminie **tygodnia od dnia ogłoszenia orzeczenia**, a w przypadkach gdy orzeczenie **doręcza się z urzędu**, termin ten liczy się od dnia **doręczenia orzeczenia** (sporządzenie pisemnego uzasadnienia z urzędu nie zwalnia strony od **obowiązku zgłoszenia wniosku** o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem).

Właściwym miejscowo sądem okręgowym jest ten sąd, w którego okręgu zapadło orzeczenie, od którego wniesiono środek odwoławczy.

Od zażalenia i apelacji wnoszonej przez nieletniego **nie pobiera się opłat**.

Zakres zaskarżenia:

- orzeczenie można zaskarżyć w całości albo w części;
- środki odwoławcze wniesione przez nieletniego lub jego rodziców albo opiekuna uważa się za zwrócone przeciwko całości orzeczenia, chyba że dotyczą tylko kosztów postępowania.

Wymagania formalne środków odwoławczych.

Do środków odwoławczych wnoszonych osobiście przez nieletniego **nie stosuje się wymagań formalnych przewidzianych dla apelacji**, o których mowa w art. 368 Kodeksu postępowania cywilnego oraz w zakresie objętym treścią tego przepisu również art. 373 Kodeksu postępowania cywilnego.

Zgodnie z art. 368 Kodeksu postępowania cywilnego apelacja powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego, a ponadto zawierać:

- oznaczenie wyroku, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości czy w części;
- zwięzłe przedstawienie zarzutów;
- uzasadnienie zarzutów;
- powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów lub dowodów;
- wniosek o zmianę lub o uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia.

Wedle art. 373 Kodeksu postępowania cywilnego Sąd drugiej instancji odrzuca apelację spóźnioną, nieopłaconą lub z innych przyczyn niedopuszczalną, jak również apelację, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

Udział nieletniego w rozprawie.

Udział nieletniego w rozprawie **nie jest obowiązkowy**, jednak sąd odwoławczy **zarządza doprowadzenie** nieletniego przebywającego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie leczniczym, zakładzie poprawczym albo schronisku dla nieletnich, jeżeli **uzna to za konieczne**, a także gdy **żąda tego strona lub obrońca nieletniego**.

Zakaz *reformationis in peius*.

Jeżeli:

- wobec nieletniego zastosowano środek wychowawczy, o którym mowa w art. 7 pkt 1-8 ustawy, a środek odwoławczy nie zawiera wniosku o orzeczenie środka wychowawczego, o którym mowa w art. 7 pkt 9, 10 lub 11 ustawy, środka leczniczego lub środka poprawczego, to w wyniku postępowania odwoławczego nie można orzec tych środków;
- w chwili orzekania przez sąd pierwszej instancji nieletni nie ukończył 13 lat, to w wyniku postępowania odwoławczego nie można orzec wobec niego środka wychowawczego, o którym mowa w art. 7 pkt 11 ustawy.